

Saša
Vuga

Homilija o zanič pastirju

(iz zbirke *Testenine bivših bojevnikov*)

Prav vse je treba na tem božjem svetu plačati. Nobena reč ne cepne v dobro vago. Tu ni popustov, razprodaje, barantanj. En pedenj lepega bo zmeraj pedenj grdega in maseljč sreče kar se da podoben maseljcu nesreče.

Kot preglji trhljih grabelj so mi misli rinile prek mègle v možganih. S prsmi sem se že naslanjal ob krmi-lo, da bi se spočil. Dolgih luči nisem nižal. Skoz blatna vetrobranska stek-

la sem s težavo prežal levo, v belo črto, desno, v miljne kamne, in naprej, v temo, ki sem jo z žarometi kopal kakor krt.

Spolzka cesta. Črne veje, na kolenih, kot v vbogajme, objokane. Tu, tam, z ovinka, blisk umetnih mačjih zrkel. Kamen, ki se je odluščil z brega. Mlaka, da me je obevskala s sovražnim brizgom. Nič. Nikjer kmetije, *fattorie* z leščerbo. Nikjer zapahnjenih, po skritem zaudarjajočih polken, da bi si ondi grel ožuljene dlani obcestni ropar, žalosten od malo dela. Le trkanje dežja po pločevini. Trkanje kot od koščenih členkov. Noro trkanje, ko da bi okostnjaki terjali, naj jih zaskozibog prepeljem kam do polnoči.

Od zore sèm ta ostra trkanja.

Me ni po skalnati soteski spremljal zbor krilatcev — da me ni? Kdo potlej plete čudne kantike, da se mi zdaj bohota v hohot, se brž zatanjša v pisk pištolne krogle vzdolž ušes, mi leze gor, previdno dol, po strigaličje, in v uho, od tam pa karavana os, razjarjenih, nerodnih v nogah, sploščenih kril zaradi dna moje lobanje, ž želi zbadajo, da bi si poiskale pot, kakor opešan romar s palico — zažvižgal sem.

Z ostanki volje sem razpiral veke.

Jih nista, kdaj že, dva hudičevska kadeta, obakraj trona v peklù, z metlama podpirala cesarja Luciferju, da bi pravšnje bolščal?

Prežvižgal sem tri *Partizanske pesmarice* (izdal PO OF za Slovensko Primorsko) in iz očetove požgane knjižnice — tam so si Nemci na umiku

grelj golaž v konzervah — *Zbirko narodnih* (natisnila NT v Gorici, 1920). In se grdo zavzel, da bi iz groba zgrebel himno glavoreških bingeljnov *Dalmazia*, *Dalmazia, quì si vince oppur si muore*, nič, zastonj, ni šlo.

Vrtelo se mi je kot v alkimistovem kotliču.

Ampak Voltaire . . . Voltaire? Ah, da, Voltaire, *kar je kultura pridobila nad naturo, je velikansko dobro, zmeraj spet na novo ogroženo*, vrgel sem roko v hlad, v dež, bo že držalo. Nečakinja, madame Denis, dedična brezbrežnega bogastva, je hitro dala pošto za duhovnika. Ker pa se *kaos urejenosti*, Voltaire, ni hotel *pismeno* skesati, mu je podpisnik potnih listov za v nebesa, spovednik, hrbet obrnil. Dedična Denis ga ni plegla v svinec krste, le v siromakov les. Svinčena je presneto draga, in potlej nikdar več nikomur prav.

Natura zunaj pa škreblija. Škreblija kot v kameni dobi. Koze, kunca, še lisice ne ni dol na cesto, ki drži v okljukah gor, na sever, skoz vodenične eksplozije kapelj iz teme v temo, Voltaire.

Italija vendar, ljubica sovražnica!

Združilo nas je kot zakonce v starih posteljah: za vse življenje, in na smrt. Narazen nihče ne sme. Nikamor! Škorenj si — le kam bi pobegnila? Oj, si brcala, nas trla s peto. Zdaj, teta porcelanskih zob, ob oknu, v azalejah, sviraš na violino. V drobu te žgečka, v žilah se apniš. Nekoč pa si s peresi v florentinskem slamniku viharila kot furija zmage — kam si privihrala?

Nič manj ko do Šenjanža na Dolenjskem.

Mar ni ljubezen sredi Rima na Silvestrovo v bolj žlahten prid kot kriki bajonetov v rebrcih, ustvarjenih devetim muzam za salon?

Tako velika si, kadar si majhna! Kraljevska, kadar si pohlevna. Tako boginja, kadar v mesečini plavaš od obale, in spet mlada, ko se z dolgimi lasmi otiraš na pečini pod že kdaj upihnjnim svetilnikom, kako te rad imam, če le prezrem, da si nam izsušila za poldrugo legijo obéavnih rodov — ni pomoči, na veke sva priklenjena, zavržen prometej, veslati bova morala na isti klopi, galeota dvojčka, tja do bobnov zadnje sodbe, *chi si ferma, è perduto*, kdor omaga, no, je pa po njem.

Zato naprej, naprej po poti, ki so jo hodili etruščanski bosopetci, ogrnjeni v raš kapuc in s kipcem priprošnjika v roki.

Ampak ta reč, ta *skupaj pod okovi na galeji v tri dni* — mar ni odmev noči pri ljubeznivem doktorju Prosciuttiju v Perugi? Čakal je kraj marmorne statuete in si ganjen pihal v dlan:

— Jugoslovani, bi še rekel, nas ljubite s sovraštvom in sovražite z ljubeznijo! Na nas vas vleče, in od nas tišči. Privezani smo drug na drugega, pa se kot martniki v srednjem veku ob stebrù zdaj božamo, zdaj praskamo. Pomembno bi bilo, če bi se kdaj imeli stanovitno radi. Če sem kaj vedeža, je zdaj napočil hip. Samo tako bo mir za nas, za vas. Zakaj *memento* pravi: Obrne ribič luč, in večje padejo v temo! Da se nas ne bojite, ste po barbarško óstro dokazali: prevezali ste domačijski rožmarin z rdečim trakom, popihali smo jo. Da vas umémo s krpo petroleja zbezljati v bratovsko otepanje, in leta perje kot v kurjih tepežih, dokler se eden od obeh ne predružači

v mrtvega — smo dokazali mi! V petelinih, menijo živinski doktorji, je pameti tako zelo, da je že ni. In petelina — še vedo povedati — v bore dneh izšolaš za idiota: pa si bo rožo sklatil čez oko, pa se z dodatnimi ostrogami zakadil v boj. Je kdo že kdaj med tu navzočimi (samo zaradi oklepaja) zmojstril lisjaka, viteza *prefriganosti*? Oj, nikdar! Kako bo torej zdaj, gospôda? Tretja smer ostane, ena le, edina: Živeli, prijatelji, kljub vsemu, s to rožnato *frascátsko* kapljo! Sinovi, vnuki in njih zetje, ko bodo gledali nazaj in pisali historijo, pa naj po vesti sodijo o naši pameti. Svet je današnji dan premajhen, da v njem ne bi bilo dovolj prostora za spametovane. Globoko naj vam ven iz *de profundis* srca zato še enkrat kličem: Živeli, in naj ta eksklamacija rabi za popotnico nocoj domov!

Žveglanje gum in lamentele plina vrh ovinka.

Če me zalizne ven? V skalo. V krpo pušče s koreninami. V strugo, ki jo dež naliva z belo črnim hudournikom?

Bo kdo prinesel luč?

Sredi noči, opolnoči?

Čemu to bolno, onemoglo dirjanje? Je čut dolžnosti privzgojen, pode-dovan? Prek hribov, prek dolin in prek rdečih streh je prifrlela brzojavka. Pridi včeraj, ne pojutrišnjem! Dokler te ne ugledamo, nas bo dušilo: čakamo te z vratom v giljotini.

Pa se vpisujem med popotnike samomorilce.

Zaradi ene, kot v stroki pravimo, zaradi ene *slaboumne* radijske oddaje: pevci v lička kakor safalada, v čipkastih plastrónih, z gumbi kot biserovinnaste medalje, v čevljih na koturnski podplat. In enodnevnice pevke enodnevnice — slab okus krojijo, so pa v nazarensko imenitnejših časteh kot, kaj vem, komandant, ki je popeljal prve partizane v sršenjak Slovenske Benečije. Dirigent, oh, sírotka na zobne domine, v vinsko rdečem suknjiču in z dvema perutnicama rumenih las ob znojni, pudrani lobanji — pod odrom, daleč do vratarjevih naočnikov, pa glavica pri glavici, slovenski ljud.

Bolj sem zastokal kakor spustil prst na hupo, da je zavijalo navzgor skoz italijansko noč: In za te glave, zamaknjene v dalj in šir pod vijoličastim križem žarometov, je v bojnem ofru padlo na košare glav!

Kako je smrkava ta moja žalostna kariera. To papagájanje! To abderitsko spuščanje besed v zrak! In njih tovariška nedelikatnost — od domovine nisem, kakor po navadi, terjal niti reparja, ob tujem kruhu se, torej zastonj, učim, pa me pokličejo, na žvižg, kot jazbečarja. Jaz, bedak, še pete stisnem, salutiram!

Pa ko da bi mi izpod štora zunaj mahal pedenj možek z mrežasto laterno, se je prizibalo v zavest: Ti *hočeš* gor! Čimprej domov! Prav ihtasto *odtod*! Poziv je le z ognjeno grinto cigarete pilil v balon, napihnen z neučakanostjo, hrepenenjem. Od zore sèm bežiš, kot v kriminalkah!

Naslonil sem se v sedež, vozil oberoč: Mar ni bilo lepo? Niso ljudje ponujali samo prijaznosti? Se ni povsod stegnila roka v dober dan?

Te mar ni plemenita, komaj slepa (na oko in pol) *contessa* Guglielmína v Ferrari poučila, kako bi bog pri priči spustil dve dušici s Kranjskega iz

vic v raj, če bi *gospod kanili iti med dominikance?* In se vrniti v svoje hribe, med rojake, gor, preganjat zmot oblake?

Kimal sem ji. Iz obzirnosti do njenih zadnjih let.

Ji že na pol obljubil.

Pa se umaknil — s pretiranim priklonom proti desnemu, polzdramu očesu. Povedala je namreč, da je kar se da odlično poučena iz revij, v kolikánjska nekrščanstva rine komunistična oblast slovenske ženine: Izvoljeni devici mora fant prikotaliti glavo tekmeča. Ali tri pare z britvijo odčesnenih ušes, če je bilo podókníčarjev več. Potlej ji pa že lahko pristavi lojtro.

Pa oskrbnik barona Jožefa Maksimilijana, v nos ko *terra sigillata* za oljénke, saj si je basal strahovite merice tobaka njuhanca v osmrkane nosnice? Mi ni s širokimi zamahi dobrosrčja odloputnil vrat v mučilnico na latifundiju, staro petsto let, iz rabe dvesto let, se reče:

— Tam, v kotu. Tistih pet mesarskih kavljev. Ali vidite? Imate vžigalico? Na prvega, in od takrat ni rjast kakor drugi, so mussolinijevci in Nemci nataknili Dalmatinca, drobnega, bi rekel, šolarja. Pribežal je iz ječ, se skrival vrhu murve. Kdo ga je izdal? Naj mu obist segnije, če ga je, v crklem psu! V mošnjici naj se mu semena spremene v lovske šibre, do konca naj ga tolčejo med noge, po kosmati duši! Dva Nemca sta ga, reveža, vzdignila. Nič ni otepal, lačen, ves premražen. Tretji mu je, zadaj, glavo pahnul na ostrino. Tukaj, pod obradkom. Potipajte se. Ne, ne! Spodaj, pod čeljustjo! Dovolite, naj potipam jaz: tu. Železo mu je zluknjalo skoz jezik, se zadrlo pod nebo. Živel je še — kaj bi rekel. Niso me pustili noter. Drugi dan, po plohi, smo ga sneli. Z vozičkom smo ga odpeljali na pokopališče. Ga dali v jamo, kakršen je bil: z zapestji, zvezanimi na hrbtu. Na križ pa sem napisal *Alla vittima straniera*, tujcu, žrtvi. Strohnel je on, strohnel je križ. Mama ga pa čaka, a ni res? V črnem, sredi skal, ob morju. Sama. Pod večernim soncem. Za matere umiramo šele z njih smrtjo. Ah, zaprimo ta nagnusna vrata! Ste videli, kako se deske tresejo od gnilega? V moji izbi bova vsak zvrnila vrček vina, pejva. Joy, joy, sem vas vesel! Sèm k nam se tujci izgubé le kot soldatje. Ali, še bolj na redke čase, mret. Drugače pa: škržati, sonce, slamnik, znoj in, ko je župnik bil še v čvrstih dneh, procesije za dež. Oj, sem vesel! Giovanna, moja žena, ej, *Giovanna!*

Me ni krošnjar Barchetta, vatikanski popivač, razpečevalec starih znamk, jutrovske preservativov, pornografskih Leonardovih *Giocond* v plastičnem okviru, kakršni oklepajo rekrutska ogledalca, mož, ki je izgubil dlake, vse zobe in prst na Madagaskarju, našel pa *elektronsko pamet*, komaj lump in prej bohem, ki je upokojenim dunajskim kavalerijskim častnikom prodal na vreče že Avgustovih goldinarjev, kovanih majceno pred našim štetjem v Mali Aziji, me ni potegnil v svojih klovnovski zavezanih škarpetah v baziliko, do kipa Petra, grobega, pa srčno mehkega svetnika, ki najprej ohrúli, potlej pa spusti v raj?

In mi v oblaku kisle sape (ribe, ocet in čebula) šepetal, s klafedro na trebuhu:

— To je, kakor vidim, svetnikovo, ali z izbranimi besedami, njegovo, bi se tudi reklo, bronasto stopalo. Kdor pride noter, ga poljubi. Brez razložka! Car, tesar, narodnost ni poglavitna. Kmalu mu ga bodo zlizali v hostijo! Pa bo Italija spet ob kip. Sem že omenil papežu, ko je prišel po neke informacije. Padal je prav siten, pomladanski dež. Papež si je držal vrh cukéta časopis, je bil pa žalostno razmočen v copate: brez težav sem mu naštel pet prstov tu, pet prstov tam pod uležanim, belim usnjem. Sprejel sem ga pod svoj dežnik: Svetost, Peter notri bo ob nogo spričo vdanostnih cmokanj z vseh celin, se pravi, romarjev. In kaj predlagate, gospod Amilcare Barchetta, je potožil. Takrat pa mu je sonce obsijalo zlate špegle. Zmeraj je tako, delam si beležke: naj se v kjantaricah zлива, neha, če le stopi papež ven! Ko da se ena božja dlan postavi pod oblak in kakor žleb odlije dež drugam, desna dlan pa kot balinarji, potisne sonce za poldrugo ped naprej. Po krajšem molku, se spodobi, to pomeni, po premisleku, odgovorim: Predlagam, da se mu odreže noga pod kolenom, v zvonarni pa se brž ulije druga, polna, torej še ne zlizana. In da se ta, gospod Barchetta, nova, privari na kip, mi je nadarjeno, z navzočnostjo duha vskočil sveti oče med besede. Ne, svetost! Da ne bi čez devetsto let enaka zlizanost grmadila skrbi vašim apóstelskim zanamcem, sem za praktično rešitev: naj se vreže vrtež, noga pa privije! Takó ne bo nevšečnosti, ko bi v prihodnje kdaj morali zažagati svetniku v bron. Cerkovnik, ministrant, primerno močnih rok, mu bo mimogrede zamenjal ud. *Mi son spiegato*, ste me razumeli? Papeža je zmočena obutev vrgla v cincávost: Sem, gospod Barchetta. Kam pa s prejšnjim, zdaj odžaganim, originalnim Petrovim stopalom? Pogledal sem v pobožne, izobražene oči: To veste vi, svetost, bolj nezmotljivo kakor jaz! Menda, seveda, se razume. Pa če bi se, samo recimo, sprenevedal, da ne vem? Zato sem tu, pripravljen na uslugo: Izvirni Petrov ud bi zapečatili v stekleno škatlo in ga odnesli dol, v klet, med blažene kosti, v relikviarij. Pokimal je, prav zadovoljno, potlej nam je pa umrl. Starost je bolezen, ki jo le smrt ozdravi... Če boste Petru poljubili nogo, ni dvakrat reči, da se vam bo od svinjarij in tisoč ustnic naredila grinta. Proti temù poznam dva leka: prvič. Bacil pogine, če se takoj otremo z alkoholom. Za silo bi priskočil v pomagáj požirek žganja. Učiteljicam je v pomoč hipermangan, grgranje pa dovolijo le zunaj, za stebri. In drugič: stegnite prste v burkeljce, kot proti urokom, in se pregníte v poljub. Ampak pozor! Če vas bo videl kakšen mlajši škof, vas bo nagnal! Čeprav ni slame tod, je hitro ogenj v strehi. Bliže, prosim: ker hrepene po ženskah, jim jih pa ne pusté, so silno, vsakdanje razdražljivi! Takoj zaženejo alarm, brž kriče na greh! Naj še pojasnim v svojo čisto vest: poljub in burkeljce so si, vemo, sovražnika. Kot zlodej in kropilček. Prvi izključuje drugega in drugi zniči prvega. Smo torej na začetku, tam, kjer smo bili, ko smo sklenili Petru poljubiti nogo. Zato svetujem: Alkohol! Velja pa kakor za učiteljice: zunaj, za stebri. Razlaga iz kulturne zgodovine rimskih papežev je s tem končana. V čast si štejem! Petsto lir.

Ne morem. Res ne zmorem več.

Saj komaj gledam. Če pa gledam, vidim dvojno.

Grozdni sladkor, včeraj sem si ga nametal v žepe, je spuhel. Od cigaret me v ustih žge kot od srobota. Krč po mačje boža v meča. Veke so ko dve bakreni žlički — to noč ne bom v ljubljeni Gorici, ne, in tam prespal, na Travniku, št. 22. Ne. Načrt se mi seseda. Kanil sem v daljši skok, kot mi je noga dolga! Še s suho cesto je poti preveč.

Preveč dežja. Italijo nam bo odplaknilo! Izlužilo jo bo. Ji spralo tistih bore juter rodovitne zemlje, obdelanih z natančnostjo kmetijske šole: leha zad za leho, trta, čez nasad pa mandljevcu in češnje.

Vem, zakaj je kuhinja osiromašenih umétna, pretkana z domišljijo: kjer je le malo, včasih nič, si vrabca, drozga, pogorelčka pripravijo na sedemnajst načinov. Kjer pa je dosti, in preveč, tepéžkajo gosem pod vrat za večja jetra, in koljejo med svinjskimi dojenčki kot Herodež. Topo se kadi iz veka v vek od ražnjev, krofov in žganic, cigan pa z gromozanskim bobnom na trebuhu drasti tek.

Bežim v noč, domov.

Pompeji — vse bolj vsaksebi smo si!

Mi ni oče, kdaj že, med poslednjimi napotki, velel, naj se zaskozibog ne vračam brez pompejskih pinij v pameti?

— Tako se človek zmanjša sredi uliçic! *Zgradi* od ruševin. Tako se strezni v to, kar smo. Ne plašči s hermelinskim pljuskom, puh perjanic vrhu lipancev pred berlinami, v težke češplje brušeni kristali med lestenci, ko vejeta v lasulje flavta in fagot — samo v Pompejih je mogočnost res mogočna! Trda. Neusmiljena. Asketska. Z ogledalom: ênkrat se pogledaš, pa do smrti veš, kaj si! In kaj je vse, na čemer si. In kaj so, kaj vem, zvezde, skrite na še tolikanj poletnem firmamentu. Obsije te ponižnost, sramežljivost. Nikoli več ne boš niti za ped, niti za krtov rep več vreden kot, recimo, roko-delec, ki je iz gline napackal pol ducata domaçih bogcev, larov in penatov, ali obklesal hišni prag. Pompeji — kot konzerva so, ki smo jo po neskončnih letih spet odprli!

Zamislil se je dol, na Soço.

Gor, v obsoške hribe.

— Molçe trobentajo. Zato naj jaz molçim.

Vrh duri na pokopališçe Sv. Mavra je strašila ena, rjasta, mrliska kost. Nekoç sta dve podpirali zazevano lobanjo, spajkano s kovaškimi žebli. Od vrat je trpko vonjalo po sklâtenih, pohojenih orehih. Na starodavnem zidu krog in krog grobov so peli ptiçi.

Poçivala sva na občinski klopi.

Grobar jo je krstil za *Belveder*.

V orehu zadaj je cvrçalo od sinic.

Žalosten sem bil.

Dve leti sem se mu upiral.

Zmagal je, kot po navadi, on:

— Pred smrtjo mora gospodar razkazati prvorojencu meje premoženja. Naj bi midva zavrgla izročilo dedov? Greh! Novotarije tja, napredek sèm, preprosto: ne spodobi se.

Zadrževal sem ga, zapeljeval, se mu izmikal: ko da mu, sem pomislil, daljšam dni.

Zdaj ni več terjal. Zdaj je prosil:

— Teden, dva, je pisal. Potlej me nogé ne bodo več odnesle gor. Jaz pa ti moram, jaz, pokazati mejnike!

Njiva tam za britofom — prepljunil bi jo!

Oj ta obsoška, plemenita, smrkava posestva!

Ta *bramba temnega kulaštva*. Ti *turnčki včerajšnjega*.

Kakšne imbecilne nauke in aposteljne so preživela!

Koliko rodov je zraslo z njih za ta naš jutri.

Zdaj umirajo, pošteno in težko, kot so živala.

Oče se je zdramil, se nasmehnil:

— Pompeji te ozdravijo, sem rekel . . . Misliš: Tiho bom porabil svoje žive dni, umrl srečno. Pa zarežeče kakor pijana šema izza kurnika: Ampak zakaj? Zakaj v rojstvo? In še bolj zakaj v smrt? Vmes, je nagnil palec na zahod, so pa Pompeji . . . Če smo nič, in smo, če je vse nič, in je, zakaj ga moramo množiti? Zibka je enakih kotov kakor krsta. V oboje te poležejo v enako lego. In ob obeh enako se zberó, enako pijejo, zapojejo. Obakrat točijo enake solze — drugih ni! Že res, veselje ni enako žalosti. In je še res, da ne le enkrat jočejo ob zibki, se ob krsti veselé. Čudno, čudno! Nismo kot igrača, ki jo kdo navije? Kdo? . . . Pa zdirjaš, smešno kot hipnotiziranec, dokler se ne izdirjaš? Kako bi brez zakajev mirno legel spat! Kot vsak večer. Razočka ni. In že petájo v te duhovne vaje fajmoštri, z banderci na korajžo, pametni — saj so nebesom bliže kakor ti. Nikdar ne bom pozabil . . . Kmalu bom pozabil: ponoči je iz Krájnikove krčme na postaji butnil dim. Gasilci so, kot jezdec Sobjeskega, v čeladah, pritrobentali. Debele iskre so jim pokale izpod platišč! Se jim je pa črpalka zamašila. Voda Idrijce ni marala v cev. Veter, hiša v kres — stari Čujec je čotnàl h kapnici in nazaj s platnenim vedrom in gasil, zvesto na svojo pest. Kar se je predenj razpostavil ognjegaški komandant Sovdat z mesingastim orlom na čeladi: Stran, gasilec nisi, za vse ognje smo pa mi! Zjutraj, ko se je le še kadilo s pogorišča, so iztuhtali, da se je prav zares črpalka zamašila . . . Takó približno je z vikarji. In s škofijami vseh vrst. Čakaš, da ti bodo pomorili plamen iz srca, v kontrapezi jim šklepetne, vzdignejo oči v nebo, kot komandant Sovdat za dežjem — mi pa ostajamo, kot smo bili, do konca opečeni. Zmršeno samo razmršijo! Pri miru naj bi nas pustili. V miru mret. Nič ni bolj klovnskega kot rejen pleban avstrijske šole, ko sope, s srajco do pasu in od pasu v čipkah, z zadnjim oljem po asfaltu, ki diši po nafti in bananah, zraven pa si po bicikelsko cinglja. O, smo otroci zbirali staniol v kepice, da bi lahko nad afriške čarovnike pošiljali prekrščevalce! . . . Te dolgočasim? Vse manj te je domov . . . Ti naši hribovski talarji v gojzericah, ti *Joánnesi*, ti siromašni nunci — to pa je drugačna pesem. Je ne razume, kdor jih ni prestal. Zahvaljen bog, če je, in koder je, da so bili! Sicer pa, kot sem rekel: Po vsakem koncu smo spet

na začetku. To je vse, kar smo. Greva domov? Se res mladiči starim zmeraj smejete? Smo tolikanj čudaki? Tak lep dan. In hribi — ko da so si le podobni. Pravljичne kulise! Rodili smo se sèm, v gledališče. Je pa komedije kot po navadi konec.

Zakrilil je, si poiskal vžigalice.

Tako sem majhen bil, on pa tako nad vsem.

Spet je zakrilil, v dim, v žuželke:

— Jah, Pompeji . . . Kako gloriozno stopi včasih človek v zgodovino! Ne vem, pri Herkulanskih vratih. Morda zad za vojašnico gladiatorjev — no, v javno hišo, lupanár, so se prišli napit grehot trije mladeniči. Brez enega sestercija. Naveselili so se v kamricah, device ondi so jim zapisale dolg na tablo, potlej je pa vse zalil Vezuv. Imena lumpov so čakala tisoč, in še tisoč let, pa se ovekovečila v beležnice profesorjev, ki so odkrivali zakrito. Pa povej, če ni vse na svetu majčkeno v diagonali! Edino tisti zoprni zakaj stoji kakor svetilnik vrh čeri v kozarcu našega viharja. Vse drugo je gasilski komandant Sovdat.

Pomolčal je, in zdaj uganil, da molčim.

Odpihnil je pepel z ogorka.

Prek Soče strmo doli se je kakor hrošč pehal rdečkast čoln.

Kot pohabljen hrošč, na dveh nogah.

Za čolnom se je voda zapirala na zádrgo.

Položil mi je, nežno kot nikoli, roko prek hrbta:

— Si žalosten? Umirali so faraoni, in France Prešeren. Jaz naj bi ostal? Zarecitiraj mi, ko se boš, tamle, v snegu, vračal od lisic, pod mesečino, kdaj opolnoči: *Ah, dobro ti je tukaj, otec moj!* Nemara te bom slišal. Kaj se ve, ko pa se nikdar nič ne ve.

Pogledal sem ga. Gledal je drugam.

In sva odšla.

Pomel sem si oči. Kalejdoskop v njih se je popikal z modrim in rumenkastim drobirjem. Jih odprl, kakor zjutraj, kot po sanjah, uokvirjenih v venec iz lesnik, akacije in robidnic: brídsko se mi zmeraj, od otroških let že, sanja v teh girlandah.

Vse od dne, ko sem pri Malki, mamini šivilji, v svinjaku, vztrepetal pred mastno, sajasto podobo, vrženo na klin. Mrak. Smrčanje svinj. Muhe v žarku sonca — kot sviloprejska nit je lil skoz luknjico v zidu: smétanast oblak. In mati božja, le do prsi, dobre volje, s kronico, ko da se koplje, pa je vzniknila iz mleka. Nad madono, v mavrici cesarskih farb, napis *MONTI SCARPAZI 1916*. Spodaj krošnja, zašibljena od krokarjev. Ob deblu pa kleči vojak v ponošeni koprivasti monduri, z desno se drži za brk, z levo si zaslanja vid in daleč gleda.

Obakraj v kotih drobna jabolka, robida, trni.

Podobo je ustvaril, so povedali, popoten malar krucifiksov, star Furlan, za na cerkveni kor, če bi se oče vrnil k otročičem. S Karpatov je prišel, se je pa zgubil v judenburški rebeliji. Še pisma ni nihče prinesel za spomin. Vsaj tička bi ga, v kljunu, čez goré, kot poje pesem.

Nič.

Namesto mrtvega vojaka je na dver potrkala sušica. In podala kljuko španki — ko so zadnjo krstico odnesli vkreber, *Devetak jo je, pod pazduho*, zad za bezgôve grme, je mati obesila božjo mater v svinjak, popila *Kaj vem kaj. Lahko bi rekli: Smrdelo je ostro kot petrolej*, in strgana, pobruhana, v oči nabrekla kakor strah, z roko, zalomljeno izpod skrivenčenega trupla, padla: *Videl sem le nogo*. Iz črne nogavice, vsepovsod pokrpane, je belo gledal palec. *Ležala je v koritu. Videl sem, lahko bi rekli, nogo: s palcem. Kdaj si je poslednjič noht ostrigla? S palcem je brezbožno kljukala tja čez*, v mrak, naravnost v Marijino podobo. *Zbežal sem, zavpil*. Drugi so kričali. Od lakote se je pomanjšala kot vreča za krompir. *Lahko bi rekli: Štiri bi jih stisnil v korito!* V predpasniku so ji našli za pol prgišča zmrvljene polente. Zamrmrali so, da je znorela. *Sakrament, to ni norost*, so zamrmrali drugi in tiščali v otiščanih prstih praznične klobuke. Dan se je zavlekel v zadnje klenke navčka s Sv. Mavra. S Soče se je trgala meglica. S hribov se je v duše spuščal mrak. Človek bi od žalosti zapel.

Zdaj je dobro, zdaj so v hiši novi.

Zdaj se svinjice kalužajo v koritu.

Zdaj so šli po gramofon in mlinček za kafé.

Zdaj so dali kapucinke na balkon, v vrčkah, in trobojnico.

Zdaj teče voda v kuhinji, ne več iz vedra v veži.

Zdaj *Še v sanjah ne bi menjal za otroške dni!*

Zdaj mati božja pase polni hlev, s kronico postrani, zmeraj dobre volje v pínjenem oblaku. Okoli letajo kot angelci, kot *putti* pajki in obadi. Dosti je podoba videla. *Lahko bi rekli: Priča je obsôške zgodovine, mrtvim za spomin, živim v opomin, kako se je ljudem pisalo svoje dni.*

Ampak v svinjak odpira le polslepa teta.

Svinje jo imajo rade.

Kadar pride, zaženó koncert.

Gospôda, kam smo pravzaprav zašli?

Sem res zaspal?

Ob cesti ždim, na razoranem izogibališču. Očitno rabi za obračanje drvarskih tovornjakov. Za nakladanje. Pokrito je z rdečim, rjavim lubjem, z mlakami in z rebri gum: ko da so jih v blato okostnjaki naštempljali. In potka tam, vijugasta navzgor, narisana kot v šolskih pravljicah, ko da je zadaj prinčev grad — od gôri spravljajo na mulah les. Te zagrenjene beštije so znosile v prvi vojni pod Pavlínčev grad topove: stolkli so nam kurnike, župnišča, bajte, in jih nesle spet nazaj.

Dež škropi. Ropoče kot umetni dež.

Katera dobra vila me je zapeljala sèm? Tiho se je vključila — kot avtomatični pilot! Mogoče sem se pa razcepil? Sanjal, in pristal ob miljnikih? Pogrelo me je. Hitro sem odprl, se nadihal vlažnih sap, scukal iz predala zemljevid, posvetil z lučko, všito nad obroč avtomobilskih ključev: Mantova. In gôri so, menda, Benetke. Bi se prebili prek zaspane Padove? Ta pika tu pa je Arquá Petrarca. Učenost iz častniških klopi, poišči kilometre! Toliko,

in v takem? Lepa reč! Kdaj bodo sèm stegnili boljših cest? Saj niso smrkave — le truden si. Zahrepenel sem po glinenem krožniku soldaških testenin, politih z mesom, s paradižnikom, zasutih kot Pompeji s parmezanom. Po oljkah. In čebriču z vinom. Po postelji, da bi se razpotegnil. Rad bi zavonjal mir in mrak, toploto leščerbe in mizo s kruhom pri kaminu, rad.

Ta dež je plehek kot kapnica.

Dlan diši po mahu.

Vode se pogrinjajo čez cesto.

Hudournik vre.

Veja se je odlomila. Se obesila: drevo je kot naježen pes, ki mu opleta izza zob rdeč podplat.

In tolsta svetopisemska žival, ki se kobalja z brega dol, je medved, kaliban ali tržaški škof Santin? Če bo grdo, ji bom z revolverjem pognal patrono plina pod nozdrvne dlake. Zada j ritast, *cul de stufa*, spredaj vimast — ah, Santin!

Torej Antonio, škof, deželni brambovec.

Kaj terja ob tej uri tod ta sivo eminentni cirkuški direktor duš? Ta Blaž Slovenožer, ki je bolj s slino lajanja kakor s kropilčkom žegnal sleherni pihalnik, da bi streljal v nas? Ta župnik iz komedije, rojen za provincialni ring in rokavico? *Ni maral za fašiste*. Ti, ti, lump — saj je že nosil črno suknjo! Mu je pa Mussolini stolno cerkev krpal s tolarji, temu Santinu, čigar ime pomeni blažena podobica, svete moči, odpustek.

Čeprav plesni od jalovih preskušenj in so mu Koprčani odlomili dva zoba, ne ve natanko, kaj bo v nesmrtnosti: svetnik? Samo tržaški priprošnjik? Historiografski vnuk Eneje Silvia de Piccolominiija, nekoč kurbirja, potlej papeža? V nečem je ta homunkulus *grandezze* Piccolominiiju zares podoben: prezirala sta nas. Le da nas je Anton na smrt sovražil, izgubil vse lase za naš pogin.

Zdaj spravlja solze v lakrimarij, kot vsi propadli aligatorji, ker mu je *ljudstevce* pokazalo pol pest, pol smeh ob kilavem vtisu bodisi kulture ali bajoneta. Ah, kultura! Ta eliksir, ta sladka pijača za polpismene Tržačane, ki kronično trpijo za zaprtjem na možganih, za cebíbasto magnificenco, za občutkom boljšosti in kramarske večvrednosti. Če so kultura vampi, skuše in cikorija po tržaško, pa naj bo kultura!

Ni Anton skribéntnil smešnega libreta *Al tramonto*, Ob zatonu? Kolikšna ljubezen do Slovencev lije iz te melodramske oporoke — álibi za Vsemogočnega, ki se bo škof Antonio skôro predenj prezentiral? Santin ne skriva, kako bo vzletel ravno, ravno gor, ob trombah magistratne muzike, dušica. In če bi res bilo vse res v tistih bukvicah, mu bog, ki je vse videl, ki vse ve, ne bo verjel ne vejice, še pike ne. Utrujeno bo zamrmral: Anton vendar, čemu se rineš sèm? Ti mar ni Dante rezerviral škraplje zraven grofa Ugolina? Na voljo ti bo bukov bat, s katerim so v Rižarni trli tilnike, saj veš, a ne, Anton. Nič hudega ne bo — samo vso večnost ga boš gledal, ta krvavi bat, na pet pedi in ukovan v led. No, pojdi, pojdi zbogom, škof Santin.

Kdor je na slabem glasu, je v sprid — iz Vatikana so ga kot komija, le na telefonski klic, zvrnili iz prestola v zapeček. Hitro je v zagovor nakrpucal knjižico, ta *Al tramonto*, malo imbecilno, pa zabavno spričo sprenevedanja: ko da bi martniku Sebastijanu kanil skriti luknje od pušic! Ne gre — sovraštvo do slovenskega in rdečega polzi v tolstih kapljah po svetniku dol. Vseeno, mar ni rekel don Basilio v *Seviljskem brivcu*: Obrekujte, obrekujte, nekaj bo vendar ostalo!

Še Mariboru pravi prímás le *Marburg* v tej življenjepisni inventuri. Zanj nas ni. Se torej v prazno zaletava sklonjene glave, z govejim sopežem?

Razločka ni poznal, vsem je bil oče.

Oče? Kdo nam ga je volil?

Domišljavost, moljasta in srednjeveška — oče!

Čeprav nam še ni dano staršev sam izbirati — ta oče učinkuje kot bruhalna kroglica! Sejmarski tat, lekarnar zvarkar, pótovka — le oče ne.

Preklesal je priimke na nagrobnikih, prekrstil Pulj in Reko — po utečeni gusarski delitvi mu je v plen priletel Trst. Odtlej je, *homo noster*, trebil ljuljko, vetrce sejal, sadil plevel. Boga je kameradsko tikal, z Marijo sta si za veliko noč pošiljala poljubčke. Pa se mu je življenjski trud sesedel, na lepem in grdo, kakor nekvašena pogača. Vse skorjasto, zažgano, trdo. Prav vse ko Troja, posoljšeno kot Kartagina. Pastir bolšči skoz okno. Oko se mu megli. Pogled ne terja daleč — tam za rtičem že prežé, s surovo puško, pod čelado, podrekanci.

Pa jim je bil tako častit pastir!

Aha, *pastir*.

Kako je škof Anton zgubljen brez črede.

Kajpak, *črede*: do Zadra je blejala, pravi, rad jo je imel. Ali v klepetu podžupanove soproge: Nič nimam proti naši služkinji, čeprav je s Krasa. In tozadevno zmeraj kličem: Živel! Slovenci, a ni res?

Ubogi, plemeniti naš Anton, kako so ga *schiaveti*, je zapisal, srčno čislali. Nasmihali so se v neslane prispodobe, ko je pridigal, on je pa mislil, da ihté. Na koncu so ga rdečkarji, zarotniško opravljenega, v Kopru prem-latili. Ta uboga gmajna vendar, ta domorodska množica otrok. Celo zaklali bi ga, ignoranti, če ne bi kar se da natanko vedeli za paragraf (can. 2343 par. 4), kako izobčen bo, kdor bo Duhovnikom izkazal silo.

Za Rab v svojem poslovnem spisu pa ni slišal, čeprav je domačin in nosi, kakor pravimo, *nel sangue la salsedine*, precej soli v krvi: zanj bo morje, je bilo in je največja radost.

Na Rabu doli je priletna pravljíčarka Manca Komanova odpeljala šestnajstletno Majdo Majcnovo z Dolenjskega vsako jutro od šotora do šotora. Kar ni bilo izrecno prepovedano, so v taborišču dovolili. Poginjati od lakote, na primer. In sta hodili *vsako jutro* mimo blatnih stez, in na kolenih vlekli izpod plahit čez noč umrle otročiče, saj matere za to raboto niso zmogle več ne solz in ne moči, in jih polagali, so ukazali, ko divjad, te drobcene Čabrance, kraj ograj, mrlakarju s kareto v lažje delo.

O čem je umoval Anton, ljubitelj majcenih in še nedolžnih, v Rovinju tiste dni? Iztrebljanje — ne, te besede ni v ordinariatovem slovarju. Ne sodi

to pod regularni pojem *groza vojne*? Privzdignimo zato bired, prezračimo skrbi, bodimo čili za misijonske vaje s Hčerkami prsv. Srca. In za Frančiškove floréte.

Zdaj pa poromaj z bratovskim sočutjem, misel, gor, pod hrib, v trnje grap in med osat poslednjih čedermacev, ki so skoz prašne šipe gledali — razklane maske — kako jih z nami vred pobira vrag.

Cerkveni providur Santin je kakor po navadi s križem sekal meču gaz. Za njim obup. V obupu vera v nič. In komaj kdaj usmiljenje pohlevnih: ko jih je žganje zmotovnilo opolnoči z ovinka dol, pa jih je srenja vzdignila na lestve in zjutraj položila cerkvi pred oltar, da so dva dneva žmerili v boga, podpluti, spraskani. In potlej v grob, takoj na desni, tam leže *gospodi*.

Oj bog, oj bog, ki si pripravljen bivati v še tolikanj goljufnem tabernaklju, le da bivaš: se jih spominjaš, bledih, mladih, žalostnih sinov izpod rumenih, s slamo kritih streh, kdaj že veselih, ravnih kot macesen, v krstah pa namrščenih in z ustnico na pljunek?

Te grape so te zapustile, ko si jih zapustil.

Tržaški škof mrmra, kako te ni v nas.

Da se poganimo.

Da smo na dnu.

Da niti zanj ne maramo, ki te je — danega mu v zakup — dajal po belih režljicah v naš pobožni golt.

Izpričano, podpričano stoji, da je centurijam rokomavhov rabil za *laterno magico*, duhovno sabljo, smerokaz. Zdaj ždi na povstrčku, obšitem s cofi, ta ščitnik Trsta pred srditimi *Schiavoni*. Z rokami si objemlje trebuh. V črevcih mu klokoče. Prede. Ko pa se zdrami, stegne na papir vrstico, dve, vsekdar zašpiljeno s tvojim imenom.

Nam ne bi dal, Gospod, brezbožnim, znamenja?

Mu ne bi počil pod copato majhne strele z jasnega, narobe mavrice, da vendar si? Tako bi nas zmehčala majcena pozornost, da res držiš nad nami tehtnico, ne samo meč. Tako prevzelo bi nas, če bi slišali vsaj piš patriarhalne brade, ko smo te zmeraj, bog, molili v sence, ki jih je v sencah puščal tvoj namalani hrbet. Pri priči bi se hrami Kranje nažókali s pobožnostjo in bi popustil žagrad od preveč srecet.

Vi pa, plebanusi z obsoških hribov, kjerkoli ste, v nebesih, vicah, pèklu, počivajte. Le kelih naj vam rjaví v spomin.

O, škof Anton, nedolžna duša pod obličjem jazbeca!

Primerá je romanska, torej zanj drži.

Kako ga je okronalo pasijonsko trnje, ko je iz rdeče Istre, z morja, iz belin neba, kjer letajo le angelci, planila — tromba sodbe — kanonada.

Padel je na trebuh.

Odtlej so mu noge počivale. Se reče, vlekel jih je kakor riba rep, ko se je, moker od potu, plazil po škofijskem dvorcu. Še telefon so mu s kredence položili na parket, da bi poslušal zdaj prijateljski adijo nemške policije, zdaj

cerkovnika v zvoniku Sv. Justa. Krogle, ni pozabil, so udarjale ob cestni tlak. In kdaj pa kdaj docela nespoštljivo žvižgale celo vzdolž polken — ni orgelske piščali, je takrat uganil, ki bi znala tolikanj obskurnih melodij.

Še v prednjo izbo pameti mu ni prišlo, kako je zanemaril pravšnji hip: odbita krogla bi mu izpolnila ustno željo, ga brž polegla v reverenco pred boga.

Tako je v kotu, stisnjen k tlom, prišel ta kondotjerski škof iz vojne, in mežnarju poslal komando: Zvonovi, zazvonite! Pa se namrdnil: Kako si drznejo ti Titovi zavojevalci v boj za plemeniti Trst — ožgani, brez črte vrhu hlač, neokrtačeni v obutev, mastni od motornih olj, pa z neolikanim smejanjem!

Tintne solze kapajo Antonu pod pero.

Kako viharo so zmetali v kraško jamo, *fojbo*, ducat črnih trum za prvo poravnavo vojne škode! Albijonci pa, vsi ti zavezniki prašičjih lic in s pipo v ustih — sfinge, še veka jim ni trznila, kako si vendar upajo, grmi v tihi sobi na papir. Nikdar se ni, med vsem dolгим škofovanjem, vprašal *Kako si upamo?*

Kdor se bojuje z mečem — pač, se pa nikakor ne spodobi, da smo za drugi meč zgrabili mi, Santinova ponižna čreda.

Mar ni Gospod oblezel za ovčico pet robid? Še enega ni rešil iz Rižarne, čeprav je kdaj pa kdaj spodrecan sopel reševati: Hrvate in Slovence, te naj koljejo, bogatih židov in patricijev — ne!

Zanj je sovražnik mojega sosedu moj prijatelj.

Je res pozabil na zaklinjevalni, mračni verz o *maščevani Bazovici*?

Očitno te prerokbe ni jemal zares.

Kot sploh nič našega nikdar.

In naj se sèm zapiše mučeniški obolos, *in posterum*, zanamcem, da ne bi po nemarnem izpuhtel. Ko so mu torej Koprčani dali v znamenitem juniju vetra, beležili pa smo soparno leto N. G. 1947, je škof Anton Santin na begu zgubil: en čevelj. En koretelj. En cukét. En medeninast križ. Dva gumba (ni natančnih poročil, ali talárska ali srajčna). In dva prav čedna, skoraj nova porcelanasta zoba. Tepli so po zdraharju, nikar po blagovestniku. Najbolj v obstrèt pa mu je zasijalo, ko ga je kresnila kuhalnica za juho zakristijskih rev. Na prašnem tovornjaku so ga, *ekscelenco*, celega vrnili v Trst. Cena mu ni zrasla. Pa vendar bo kdaj jutri stolnica najbrž nosila ime po svetih martirnikih Justu in Antonu.

Ta *Al tramonto*, ta samoslavospev nadutemu, surovemu, primerno omejenemu tržaškemu prelatu, pove neznansko več, kot včasih mislimo o časih, ki so mimo. Čeprav pritiče v muzealno ropotarnico, pod španski čevelj, k natezalnici, med rabljeve vrvi.

Pa nam bo skôro legel v grob, spet eden tistih, ki so nas leto, dan polagali v grob. Najbrž mu bo namuzan klerik zložil v epitafo:

*Bil smešen je malo, malo hudoben,
rožice trgal, živel lepo.*

In ker si z žepno knjigo ni sezidal spomenika, mu ga bo župan: bron benečanske topovnjače na temelju iz valolomskih skal. Gledal bo na nas kot izpred tamarja, nas strogo pasel, štel. In sveti duh, ki ga je varno vodil skož življenjske ujme, bo velel golobicam, naj vsak večer o mraku nežno sfrfolijo nanj.

Tudi v Clochemerlu so imeli spomenik.

Čez vse pa bo pihala slana sapa.

Ne medved, kaliban, debela svetopisemska pošast.

Še škof Santin, deželna bramba, ne — vrh brega je grozila čer, obrasla s ščavjem. Dež in veter sta jo tepla s šibami, jo čudno gnala v ples.

Le kaj bo z mano: ne morem se upirati grozljivo smešnim asociacijam — oni škof. In rad podležem staremu prijatelju. Preprosto: kar prisluhnem mu, ga ljubeznivo gledam kakor žrebca, ko topota po mojih tulipanih, stresa z glavo vnic in iz preveč veselja ali jeze hrza v tri dni. Tc, tc, na čevlju bo potrebna nova peta. Zdajšnja je ranljiva.

Bi se pognal naprej? Obleka mi že gnije od temè.

Diši po vlagi kakor ribogojnica — močvirje, glen.

Preplah mi stiska žile.

Zgubljam čas.

Odpeljal sem v divjem sunku, stresel nase dež.

Pa za ovinkom, zaslepljen od leščerbe, ostro zavrl.

Ta bedna luč, ta rdeča pesa pred fatamorgano!

Pomel sem si oči, kot se spodobi, jih odprl.

Si z nohtoma potrkal pod zobe.

Ampak svetilka je svetila.

Me slepila.

Motna buča — spominjala je na užaljeno povešen nos. Nad vrati plošča z vklesano letnico, z začetnicama prvega lastnika. S konjsko podkvijo. In s križem. Skoz mrka okna je, v zastorih, plala rdečkasta svetloba. Na lopi zadaj, iz lesa po švicarsko, zad za obsekanim kostanjem, je druga leščerba brlela v dežne vrvce, napete iz teme v temo do tal.

Sleme, korci, dimniki, zatrep in lina. Žleb in okenca z modrikastimi rebrnicami. Smetnjaka, prazna, polna, tik ob cesti, sredi palm, spravljenih v rogózne kučme — bolj sem lovil z očmi kot gledal.

S položčenega ploha je štrlel napis *EL GAMBA DE LEGN*, Pri leseni nogi. Trd, v črni barvi, kot vrh pogrebnege zavoda. Gledal sem. In sem le gledal. Sem torej res zašel v gostinjec cestnega razbojnika? Na muholovko za opešane popotnike globoko iz noči? Ta *Pri leseni nogi* — ta reč bi vendar prej odbijala kot vlekla. V pravljičah preži čarovnica v hišici iz medenjakov, žemelj in cedél!

Luči sem zasenčil, jih ugasil.

Približal sem se, tiho in previdno.

Ob vhodu se je z droga trgala zastava, bela, seženj dolga. Počakal sem, da jo je veter spustil, in črkoval *Cucina della mamma*, domača kuhinja. In hitro spodaj *Antica osteria*, gostilna še po starem. Pri priči je okoli mene

silno zadišalo po zatohlem, dobrodušnem sodcu. In po vilinskih kodrih jajčnih testenin, posutih z maslom in s sicilsko sirotko.

Dajal sem se na muke: Iti — ne iti noter?

Zbegano sem se ozrl, da bi nabral še kaj zagotovil ali svaril, in za visoko živo mejo, med vozili, odkril nebesno sinji spaček iz Ljubljane. Bolščal sem v tablico. Pa spet v izvesek pod laterno *Pri leseni nogi*. Kot perje s petelina, povaljanega v krop, so se mi dvomi obleteli. Kamen se mi je — razločno sem ga slišal, začofotnil je — odvalil.

Zastokal sem, od milega premagan.

Zavil sem se v plašč.

Poldrugi ducat skokov po izpranem grušču, kljuka, skovana v mandarinno, škrip rožancev — veža. Rdeči naslanjači. Kolumbova *Santa Maria*, admiralka, v kristalni skrinjici. Stojalo za dežnike. Bok razgaljene device na reklamnem koledarju. In velikansko ogledalo brez okvira — vrglo me je proti meni, ko da se kanim vreči ven.

Lestenec je pod strop pršil zastrto luč.

Vratar je pisal, z naočniki vrh glave. Starčevsko spuščениh uhljev, strižen na krtačko, z brkicami: kot plesen na gosposkih sirih so se mu postiljale pod kljukasti nosič. Premeril me je od strani, si z gibom čela pahnil optiko pred veke in me pozdravil z altom prehlajenega otroka.

S palcem sem pokazal v ogledalo:

- Ustrašil sem se ga, prekleto! Prav grdo odbija.
- Tistega, ki sèm ne sodi. Jih ni malo.
- Truden sem. Imate zame sobo?
- Tudi dve. Ste sami ali v slabi družbi?
- Sebi kar se da preveč. Ampak to ogledalo!
- Razoroži, a ne? Pomanjša s tem, da zveča.
- Lahko pustim avtomobil pred hišo?
- Kar. V taki noči Italijan ne krađe. Kvečjemu ubija.
- Jah . . . Tu je pa potni list.
- Za kaj? Saj niste tujec.
- Pa kuhinja, še dela?
- Dokler bo gostom dobro delal tek.
- Nesrečni bog, sem blaženo zmoljal.
- Pač. Pasje vreme . . . Lesena noga bi ozelenela.
- Ah, noga! Vaš gospodar je pa šaljiv.
- Ker je izvesek pisan v lombárdščini?
- Ne, ne, ker je prežvečil kup piratskih knjig.
- Še ene ne! . . . Naš gospodar je, veste, sit. Vsega se je nažrl iz menaž-

ke. V pravoslavni Rusiji, tam daleč gôri. Odšel je kot alpin bakrenih lic in črn v brado. Perce mu je za klobukom stalo hrabro kakor tiček paglavcu — povrnil pa se je kot sv. Ambrož, v ušivi raševini, siv, udrt in z luknjo, tukajle, v zobeh, da je pihalo, kadar je odprl usta. Pa molči. Rusija, gôri, je hudobna domovina plemenitih in prestrašenih ljudi. Obupanih. In dobrosrčnih. Ne razmer niso imeli ne vremena, to je mračno, ubijalsko, da bi se zmehčali. Tam ni pomaranč! In vsako pot tja čez tlakujejo mrlaki. Tuji, nji-

hovi. Ponajveč njihovi. Naš gospodar je tam vzdal nogo. Prav mu je! Ali pa ne. *Centomila gavette di ghiaccio*, dragi moj, stotisoč menažk, napolnjenih z ledom. In sedem *Vojn in mira* v častniških nahrbtnikih. Ravnina ko ta bela miza. Breze na obzorju nič. Nič krokarjev za hrbtom. Mègla! Brki se spreminjajo v steklene špargeljne. Hodili smo, če si od daleč žmeril, kot zavijugano krdelo črnih bolh. Nikogar od nikoder, da bi nas premagal. V ta invazijski polk beračev so sekale kozaške sablje. Pravili so, da jih ni, da so jih boljševiki vse zmendrali! Na sivih konjcih so se vzdignili iz belega, ko da jih proti nam podi vihar, in se krvavih plaščev in ostrog vračali v belo. Kaj bi zgubljal čas s podrobnostmi, ki niso več nikomur mar. Sem samo hotel pojasniti zgodovino tistega napisa na izvesku. Nič gusarske kavaleresnosti ni tam. Ali pa vendar — kdo je koga klical, da bi ga naskočil? Za vsemi trombami navdihovalkami pa se dandanes, če potrkaš, oglasi ta glas!

Zgrabil je za medeninast svečnik vrh papirjev, se mahnil pod koleno — ko da bi tolkel v klado.

— Zdaj veste več o našem gospodarju.

Poiskal je svinčnik:

— Obednica je pa tam notri. Bodite ko doma.

Umil sem se, počesal, si oprtal potovalko in skoz zaveso iz rdečega blaga na črne madeže odgnil v izbo: sveče v glinastih skodelicah. V vrčkih zimzeleno cvetje. Mir, ujet v žebranje.

Ko da sem stopil na pogrebščino.

Dve vrsti manjših miz. In sedma v kotu, tik pred vrati v kuhinjo. Očitno je natakarku rabila za odlaganje: postajališče sredi kilometrov hoje vsak dan med nizkim stropom, olji s psi in smrekovim opažem. Glave so se gugale in se pomakale v sveče kolobarje, prazen stol pri sedmi mizi, na drugem dedec neugotovljivih let, mesnat in — sem z nevoljo gledal — prhljajast po laseh, ramenih in hrbtu: ko da se je posul s konfeti.

Prežal je pol napadalno, pol mežnarsko lokav.

Z leve se mu je v domačnostno mračino blesketal poročni prstan, z desne zlat pečatnik, tolikšen kakor sladkorna kocka.

Nič izbire, vprašal sem:

— Lahko prisedem? Skoraj moram. Polno je.

Zalómljeno, ceremoniozno je odprl dlan:

— Prosim. Ves večer. Da? Požrešno ljudstvo.

— V betici mi brenči. Rôke mi drhtijo od preveč krmila.

— Hej, potuješ? Jutro, noč? Žena.

— Čista umivalnica, se pravi, dobra kuhinja.

— Fižolčki, bik in vino. Kava. Jesti, jesti!

Sédel sem, in se sesedel — naše gore primula!

Lovil me je na muho izpod žime las, se mi služabniško nasmihal, roko-hitril, da so mu iz prgišč leteli zlati zobotrebcí. Zgrmadil je tesno na kup vžigalnik, jabolko, kozarec, krožnik, pihnil po drobtinica, da bi ocedil prt, spodobno kašljal — si vsakič stisnil pest pod nos.

Pomislil sem: Ta bo pa smetana na mavčno torto vsega tega dne, pobral izziv sarkastične usode in se pogreznil v igro:

— Ne boste hudi? Rad bi se predstavil.

Odlepil je pol zadnjice s sedála:

— Josip Murn Aleksandrov, všeč mi je!

Zazibal sem se, se ujel:

— Ah, Rus? Se mi je hitro videlo. Na moč me veseli.

— Ne, ne! Jugoslovan izpred Ljubljane.

— Ni gospod oče bil carski podpolkovnik v pokoju?

— Da mene vrat boli? Ne, dvajset cigaret na dan.

— Ampak ta Aleksandrov, to diši po Moskvi?

— Ne. Pariz! Požira malo, dobro vleče.

— Odvetnik, a ni res, če sodim po kravati?

— Da. Komercialistični. Jaz daleč grem, pa kupim.

— Vam je lepo v moji lepi domovini?

— Oj! Nemški vojak. Jaz bil. V Neapeljnu.

— Pa ste ostali živi?

— Jesti, jesti! Smokve, pomaranče in polenovka. Veliko vode, golaž, malo kruha. Zgoraj sir in notri kost. Mhm, dobro! Hitler mrtev, jaz v naslednjih hlačah živ. In rekel: *Partigliano jugoslavo*. Dal na čelo pest, dobil bicikel. Dal bicikel na ameriški kamion, dobil tri četnike. Razumete, dobil nevarnost! Oni vojska kralja, jaz dal pest v žep. Dobil previdnost: Če rečem, da bil Nemec, oni meni nož, ne vem, in na bicikel dol. Dala komunistična mladina, guma slaba, zvonca nič! Dobil prepevanje na štiri usta, jaz bariton brez besedila. Dali dve konzervi: ena svinja, ena jabolka in sladki riž in svinja. Rekel: Hvala. Potlej dali škatlo iz kartona, zgoraj vosek, notri pa: ena pašteta v svinji, košček prepečenca, osem cigaret, tableta proti muham, ki pikajo, če rečejo zz-zz in si bolan, dve prazni čokoladi, polni meda. In še papir za zadnjo čistko. Rekel: Hvala. Oni rekli: Kam, od kod? Jaz rekel: Bil mornar s tovorno ladjo, pod morjem premog kopal. Zdaj pred Benetke, tam sestra v bratovi kavarni. Jaz dobro italijansko, oni nič, zato verjeli. Dobil prepevanje na štiri usta. V Trstu rekel partizanom: Jaz strel na eno nogo, ujetnik, tu je pa komunistična faktura iz Neapeljna. Jim dal bicikel in prišel domov, dobil dandanes nemško pokojnino. Jutri dolga pot.

Zamaknil sem se v rdeče temno, pikčasto obličje:

— Krasna zgodba! Ostanite, *signor* Aleksandrov.

Stresel mi je roko, ko da črpa vodo na berjaču:

— Ne. Jaz bolečina. Ampak služba kliče spat.

Zardel, zadrežen, skljukan, ko da mu s smehom ciljajo pod noge, kar se da previden v stopinjah — polagal jih je kot zidarji ploščice — se je odpravil skozi plišasto zaveso ven.

Omotičen sem štel v gube. Hitro so se umirile.

Obétaven začetek za prehiter konec.

Jed pokušaš — ti jo že odnesejo.

Ta Josip me je kot okradel!

Ogrel sem si dlani, pobožal brinovo omelo v vrčku — ampak zakaj se je zakrinkal v to ime? Utrinek na osnovno šolo? Strta pesniška nrav? Se tod gre z drugimi pred sabo to, česar se doma ne sme? Lakota po imenitnosti, če se v resnici piše Leopold Kareta? Spevnost, ki Apenincem brž pričara češnjev vrt, srebrne epolete, pir, šampanjske vriske s trojke v opolnočnem snegu?

Ta maska hlapca v zbirki klasičnih teatrskih nagobčnikov.

Zabodel sem v testenine, jih premešal.

Spaghetti all' Alpin del Piave, oljke, sir.

In žvečil, ko da tožim vilicam: Uboga moja domovina! Res je borna, če podobne intelekta spušča križem svet. In za čigave davke — ribičev, profesorjev, livarjev? Komu vendar v čast? V svojo ne! Po takih kandelabrih merijo svetlobo naših ulic.

Žalostno.

Ta smrdokavra z zvočnikom v riti, ljubljena dežela, frfota v tvojem imenu, pa nimaš za naprstnik šiber, da bi jo sklatila. Je ena, jih je sto, jih tisoč srfoli ob oportúnem vetru? Naj zraste rod s pokončno hrbtenico, mi smo za na gnoj!

Jutri me bo, v Gorici, zvrnil na kopito Dolfek.

Skojevski škorpion — samopopikan vse do repa.

Begal bo izpod lobanjastega čela, mrko pridigal:

— Naj se sesujejo v Trnovskem gozdu revna rebra mojega očeta, strojničarja v Vojkovi brigadi — ampak če bi, recimo, moral menjati, bi se neskončno raje predrugačil v Nemca. V Francoza pa nikdar! . . . Ne, ne v Avstrijca, *ostia!* V Brandenburžana, kaj vem, v Hamburžana. Moj ideal, menda, bo še naprej Norveška — poštena, trda, čista. In skrivnostna . . . Sicer pa so očeta, ranjenega, beli razmesarili. S kopiti. Pod zaselkom Mrzla rupa. Z bajoneti. Spovedani, obhajani. Slovenci, bratje. Med poslednjo nemško agonijo. Tik pred koncem. In odšli na tuje v lemenat . . . Pridrli so iz bele *stolnice*, prodajali Slovenčev koledar in zdraho, dirjali na pomagaj vsem, ki so nas kod trebili, brambovali za boga — s kakšnim kataralnim pljunkom se jih je Gospod odkrižal! Ne vseh, ne vseh. Potuhnili so se kot recidiva in dandanes marsikod, pod Tizianovo rdečimi lasuljami, odstirajo večerne zarje jutrišnjega dne! Ah, pejte mi vsi skupaj majčkeno hudiču že veš kam! . . . Stoj! Pokaži nos! Ne trzaj! . . . Kaj ti bo gôri dala domovina? Po nosu te bo krcala! Pokaži še enkrat — da, pravšnji je. In pravšnje velik. Dosti bo prenesel. Praksa govori, in teorija iz literature: Našim naši niso naši, saj so naši. Ne-naši — ti so plen za lovce, ki dajejo kaj nase! Raca mlakarica, divji prasec in dihur — kur in kuncev je v domačih zajčnikih dovolj. V tem je vsa modrost. Za take nauke nisi bil nikoli moder . . . Saj nisem rekel: Odlomi se v nasprotni pisker! Ali sem? Le tod ostani, ker si tu doma. Najbolj prijazne so ušesu tiste viže, ki so te kdaj že gnale v rast. Del tebe so. Sestavljen si iz tukajšnjih ječmenov, mleka, hrušk, postrvi. Iz drugih ne. Ostani! Da dan za dnem bežim na tovornjaku ven, drugam? Menda! Se pa natančno zmeraj vrnem sèm. In tu bom ležal, sakrament, ko bodo tebi prsi prazne od medalj, na parah! Nos, pokaži nos — ta nos bo malo bolj nabrekli, razpotegnjen,

rigor mortis, od vseh krcanj, od preskušenj, od izkušenj. Ah, saj praskam v zid! Docela brez pomena. Križ čez najino vse! . . . Na zdravje.

Pa se je zunaj, pri vratarski loži, vnelo.

Vrisnilo je kakor na spopad.

Lesena noga je s pestjo udaril po registru. Vreščal, *da smo vse, le javna hiša ne*. Se skliceval na slavne prednike v Milanu, na rodovino jetrnih pastetarjev Caláttijev, ki je do leta 1896 vodila krčmo *Tehtnica pri Vercellinskih vratih* in kamor so hodile *težje mošnje kakor ti*. Kdor ne spoštuje ženske, je grobijan! Vsi smo iz matere, ta pa je skozi Evo gor naravnost od Marije: devica je povila Jezusa, boga, in dovolila moškim, da se že nekaj vekov sèm rojevamo po kar se da neoporečni, prvi, vzvišeni podobi.

V zavesi se je stresla senca.

— *Mastr'* Aleksandrov, sem se ga zvesélil.

Sédel je, osramočen, razburjen:

— Premirje, prosim. Jaz iz sebe, ne še vi!

Šklepnil je s pokrovčkom vžigalnika:

— Podtaknil mi je eno lollobrígido!

— Za vraga! Kdo?

— Tisti! Slišali sèm noter? Vratca s trdo nogo!

— Bolje, ko da bi vam mino.

— Ne, ne! Jaz v Sloveniji eno ženo ločeno in eno zdaj. Pa eno ljubico in dosti poštaric. Jaz telefon, pa zmenjeno zastonj. Jaz mu povedal: Ne bordel, kjer plačati! On kričal, jaz ustavljal s palmo roke: Premirje, prosim! Noter slišati! Ali se slišalo?

— Se je. Od prve vejice do zadnje pike.

— A vidite? Ali ljudje kaj gledali v debelo oko?

— Menili so, da je prepir iz radijske nadaljevanke.

— Dal potni list, pa ne dobil premirja za smrčanje!

— Zdaj vas pa ne umem.

Drhtavih prstov je zmečkal ogorek:

— Jaz dal pozdrav, a ne, dobil en ključ številka 14. In šel v prvi strop. Tema stopljena, slabo videti. Korakal po preprogi. Tam ena vrata za dve nogi narazen! Jaz dal pogled: v sobi, vrh omarice za noč, kresnica. Na postelji pa ženska brala pod revijo. Dolgi, črni koli na oko. Na nohtih rdeč lakaj. En jošek zunaj! Jaz dal en skok, dobil prestrašenost. Pogledal ključ: številka 14! Takrat jaz tiho vprašal proti sebi: Kaj dela dama na mrliškem zglavju?

— Brala je.

— Ampak na mojem zglavju! Jaz kakor barka na soljeni peni. Dal en bontonski kašelj za vprašaj. Gospa pokrije jošek s čipkastimi kombinirkami. In da oči v zapor. Kresnica na omarici umre. Iz nočne sobe prileti signal v prijaznem kašlju. Nesporazum, jaz po stopnicah hitro na teren! Dal ključ kot zvonec vratcem pred naočnike. Dobil komuniké: A niste naročili postelje z eno odejo? Pokazal knjigo. Tam pisalo. Jaz bil iz jeze kakor ogenj. Tisti tudi: dal pest na mizo, dobil debelo žilo za sprehod krvi. Prijel kravato, mojo

last, in me približal knjigi: Tam pisalo. Jaz glavo gor in dol in rekel: Pač! Ampak na meni mráz. Jaz mislil volno za pokrovko. Tudi doma jaz ne odevam z usnjem kurb. Če mráz leden, dam pa še dve.

Obstal je, žmeril, me prijel za laket:

— Pa če bi rekel posteljo z dvema odejama?

Skomignil sem:

— Ustregli bi. Če bi seveda mogli.

— A vidite! A vidite!

Porinil je pol prsta v bočni žep:

— Bi moral zapustiti velik novc?

— Za eno ali dve?

— Za eno! Dve že vem, da ena ena dela dve.

— Pa ste si ohranili prenočišče?

— Me skrbi. On kričal. Je žalil čast?

— No, žalil.

— Se noter slišala zakletev? Kaj zpovedal v mojo smer?

— Je petkrat rekel *Va fancúlo*.

— To grdo?

— Gre za pokrajino človeškega telesa.

— Moških, žensk?

— Obojih.

— A tako!

Z očmi je poribáril prek obednice, jih brž položil na prekrizane roke.

Dišalo je po kavi. Po kostanjevem kolaču, zimskih jabolkih. In po tobaku. Tu, tam je — šopek v mračni podeželski cerkvi — vzcvetel hehet.

— A vi sploh meljete po nemško?

— Žal.

— Oj, gmotna škoda! Jaz gledam dol na dunajsko narečje. Avstrijci govorijo v grlo skozi cmok . . . Po rusko?

— Italijan pa rusko! Ne.

— Vi pol pohabljenec, če kdaj okrog sveta. Bicikel le na en obroč! Kdor zna po rusko, lahko v Leningradu naroči ocvrto ribo in kos bolečine s pivom. V Beogradu pa kolovrat z gobami in rdečo peso. Tudi v letalu neposredno vstaneš: Hitro, prosim, kje kabinet urologije? Če znaš na pamet vsaj en jezik Sužnjev, si v glavnih mestih socializma ko doma. In kupiš nogometni časopis. Jaz priporočam!

— Vam je lahko. V Ljubljani ste nadarjeni.

— Mene učil polbrat od prave tete, misijonar: Odpiraj usta. Noter pa dejo besede. Padajo kot muhe v kres. Odkod? Iz glave! To je znanje. Usta, to pogum!

Upehal se je, kimal, si obliznil ustnice:

— Kje vi v poklicni službi naredili avtobus?

— V tovarni za obročkanje golobov, Monfalcone.

— Še ne slišal.

— Saj, delamo največ za Argentino. Le sedem stotov škarta gre v Trst. Prej smo izdelovali panamske klobuke z zamenljivo pentljo. Nam je pa

Anglija skočila v hrbet. Začeli smo, ne pomnim, pri začetku. Z ribiškimi palicami, ker brez vode, kot nemara veste, ni življenja: v ročaju iz umetne plutovine je tičala kamrica za črve, na kisik in z dvema unčama originalne provansalske zemlje. Kjer so viški, tam so kajpak nižki: stresla so nas stekla za brljavce! Čeprav smo jih po vseh predpisih patentirali: Ogrodje za naočnike, v vrčku s pitno vodo, položiš na mraz. Ali prehitro govorim? Lahko sledite? V vrčku, ne v skledici. Navpično, bogneđaj v horizontali! Čez noč se v roževino vstavijo ledene leče — povsem iz svoje, torej proste volje. Zjutraj, preden greš, odpreš hladilnik in naočnike natakneš, kamor sodijo. Ponajvečkrat na nos. V reklami smo posebno poudarili: Vsak dan sveža stekelca! Odpade brisanje! Največ ogrođij z navodili smo prodali na Sicilijo. Katastrofa! Vračali so jih z obratno pošto. Sonce! Spregledali smo koledar. Vreči bi jih morali na trg okrog božiča. Spodrsrljaj. No, poslednje dni se za obročkanje zanimajo tudi pri vas.

Zaprežal je, pomahal v cigaretni dim:

— Kdo?

— Ne smem . . . Angleži so nam, pravim, že skočili v hrbet.

— Cena ni poglavje! Daleč kupim. Provizija?

Pogledal sem ga plašno, zaskrbljeno:

— Ni ta beseda v Jugoslaviji prepovedana?

— He, he! Pardon . . . Pri vas svoboda, mogočno govoriti, torej: vse, povedal sem vse trgovske potovke, ki delajo z onstranstvom, imajo enega patrona notri, novce zunaj! Vse žival, ki kuro žre na zviti rep. Nihče ne strelja! Poštenje le za babico v kafé. Vi meni kamenček na kamenček v *Banca cattolica del Veneto*, pa kupim vas vse!

— Ampak če vas ujamejo na meji, s knjižico?

— Jaz maček!

— Razumite: zares vas ne bi rad imel na vesti.

— Moja skrb! Jaz kakor kdor požira ogenj v baru, meče svoja jajca v zrak: vsi gledajo, nihče ne vidi!

Oddahnil sem se:

— Prav. Pri zajtrku se bova zgovorila. Prinesem vam prospekta A in B, naslove, reference, telefon in gesla. Zdaj bi šel. Kosti mi pokajo od vožnje. Po prhi hrepenim, po rjuhah. Dež ponuja dobro spanje. Tudi vam želim prijetno noč.

Obraz se mu je pikčasto zalil.

Pošibal je z očmi. Roko mi je pokril z dlanjo. Z jezikom si je vzdignil zgornjo ustnico, počakal hipec, dva, zašepetal:

— Tako nemiren jaz, da nujno kaj globokega storiti!

Z obrvi se mu je razpihnil šop navpičnih gub:

— A biti meni vi tolmač?

— Čemu, ko pa izborno govorite.

— Ne, ne! Tolmač v diplomatiki. Vi znate psihiatrijo vaših narodnjakov, skuhati uslugo? Moški moškemu, nihče ne ve in kamen gor?

Pohitel je, da sem mu vohal dah:

— Gospa naj vrne na številko 14!

— Bo še na razpolago s časom?

— Pa kakšna druga! Samo da na številko 14. Ali pa zunaj naročiti posteljo z eno odejo. In jaz zamenjati v sobo! A ni res? Jaz jutraj hodil častno, z viškom glave mimo tistega z leseno nogo. Jaz dam vabilo, da vi dobite strel v srce, če pridete na hrib v Jugoslavijo po kozo z rogljem. Kamen gor!

Preklet naj bo, kdor v tujini, mačehi, odreče pomagáj rojaku v stiski.

Dimitrij
Rupel

Novi slovenski zgodovinski roman

V zadnjih letih sta se slovenska literatura in slovenska »resničnost« začeli vse bolj približevati. Znaki tega približevanja so mnogi in različni. Med najradikalnejšimi je verjetno poteza slovenskega letrizma, reizma oz. konceptualizma, katerega predstavniki so recimo Franci Zagoričnik, Matjaž Hanžek, Tomaž Šalamun, Iztok Geister, v nekem smislu pa tudi Rudi Šeligo. Reizem se je razvijal sočasno s t. i. deskrip-

cionizmom, ki je po nekaterih tolmačenjih sorodnik francoskega novega romana. Pisateljem in umetnikom, o katerih je tu govor, niso bile tuje najrazličnejše oblike množične kulture, kot je strip, žurnalizem, pogrošni roman; poudariti pa velja, da njihovo delovanje prehaja strogo mejo književnosti. Za skupino OHO, o kateri je tu predvsem beseda, je značilno, da se je lotila tudi televizije, kiparstva, predvsem pa umetniških *akcij* v naravi, na polju, v gozdu, v mestih, v zraku in na vodi... Skupina Katalog, ki je bila s prvo povezana (in ki se ji je za krajši čas pridružil tudi pisec teh vrstic), je bila pretežno literarno naravnana; toda tudi zanjo je značilno, da je preskušala *mejna* območja. Tu mislim na najrazličnejše družbene in politične manifeste, na posnetke resničnih dogodkov, dokumentarne in dokumentirane zapise (to hoče povedati samo ime publikacije: Katalog)... Poglavitna ambicija te skupine je bila: *evidentirati* svet, ločiti literaturo od tradicionalnih nalog, ki literaturo podrejajo neliterarnim ciljem, ki zahtevajo združitev ideje in gradiva, ideologije in čutnosti... Po eni strani je pot vodila v čisti dokument, po drugi v praktično delovanje...

Čeprav tvegam poenostavitev, bi rekel, da je bila težnja slovenskega avantgardizma šestdesetih let — *likvidacija distance* med literaturo in dejanjem, med avtorjem in občinstvom, med umetnostjo in »običajno« proizvodnjo. Šlo je za likvidacijo magičnosti, simbolike, metafore, metafizike, božanskega navdiha, elitizma, romantike, globine, skritih pomenov, višjih poslanstev itn. Da je temu tako, konec koncev potrjujejo številne ugasle literarne eksistence; ljudje so zapustili leposlovje, začeli so se ukvarjati z znanostjo, politiko, managerstvom in celo poljedelstvom. Do enakega sklepa bi utegnili priti tudi z analizo avantgardistične politike. Kot da bi hotela vnaprej za-